

ביסוד חיוב נזקי בור ואש

לבור שכן מעשיו גרמו לו אלא דעדיפא מיניה קאמר והא נמי בכלל דפריך מה לבור שכן אין כח אחר מעורב בו שנעשה ההיזק והבור בלא כח אחר דאי הוה אמר מעשיו גרמו לו הוה משמע ההיזק ולא הבור. וגבי בורו המתגלגל לנקוט לישנא דכח אחר. וי"ל דאי הוה נקיט התם מה לבור שכן אין כח וכו' כמו שכתוב בתוספות לקמן. ועוד דלא מקרי כח אחר מה שמתגלגל ברגלי אדם דהיינו מעשה אדם ולא שייך האי לישנא אלא באבנו סכינו ומשאו שנפלו ברוח ואין בו כח גמור כל כך. תוספות שאנץ.

ו. תוספות בבא קמא ג:

וממונך - לאו דוקא גבי בור דלאו ממונא הוא וכן גבי אש דפשיטא דאם הדליק גדישו של חבירו באש של אחר דחייב.

ז. תלמוד בבלי בבא קמא נו:

כי הא דאמר רבה אמר רב מתנה אמר רב: המעמיד בהמת חבירו על קמת חבירו - חייב, מעמיד פשיטא! לא צריכא, דקם לה באפה.

ח. תוספות שם

המעמיד בהמת חבירו על קמת חבירו חייב - ואף על פי שאין הבהמה שלו חייב מטעם שן ורגל דאע"ג דכתיב בעירה כדידיה חשיבא הואיל והוא עשה כמו מדליק פשתנו של חבירו בנרו של חבירו אבל אין לפרש דמחייב מטעם אש דברי הזיקא והוי כאילו נותן לשם אש ואף על גב דפטרינן נותן סם המות לפני בהמת חבירו שאני התם או משום דלא עבידא דאכלה או משום דה"ל שלא תאכל כדאמר לעיל (דף מז:): דא"כ מטעם זה ה"ל להתחייב אפילו ברה"ר ולא משתמע בשום דוכתא דלחייב ברשות הרבים שן אפילו מקרב בהמתו אצל הפירות ומעמידה עליהו.

ט. חדושי הרשב"א שם

המעמיד בהמת חבירו על קמת חבירו חייב. ואע"פ שאין הבהמה שלו כיון שהעמידה על הקמה הרי הוא כאלו מאכילה בידים ומש"ה פריך פשיטא. ומינה דאלו העמיד בהמתו ואפילו בהמת חבירו על פירות חבירו ואפי' ברה"ר חייב, ולא דמי לאכלה מן הרחבה דפטור כדאיתא בפרק כיצד הרגל ומשמע דאפילו בשקרבה אצל הפירות, דשאני הכא דמעמידה, ומשמע בשלקחה באפסר והעמידה על הקמה.

י. שולחן ערוך חושן משפט שצד, ג

המעמיד בהמת חבירו על גבי קמת חבירו, המעמיד חייב לשלם מה שהזיקה. וכן אם הכישה (פי' הכה אותה) עד שהלכה לקמת חבירו והזיקה, זה שהכישה חייב. הגה: ואפילו הפירות ברשות הרבים, דהוי כמוזיק בידים (המ"מ פ"ד מנוזקי מומן וכו' ג"ס רש"א). ודוקא הכישה וכיוצא בזה, אבל קס לה באפה עד שהלכה שם, פטור, דהוי גרמא בנזקין (המגיד שם ודלא כדעת הראב"ד).

יא. שולחן ערוך אורח חיים שכד, יג

מעמיד אדם בהמתו על גבי עשבים מחוברים, ולא חיישינן שמא יתלוש מהם; אבל לא על גבי מוקצה, מפני שאיסורו קל וחיישינן שמא יתן לה ממנו בידים. ודוקא להעמידה על גביו ממש, אבל לעמוד בפניה בענין שלא תוכל להטות אלא דרך שם, מותר.

א. תלמוד בבלי בבא קמא ה:

אמר רבא: וכולהו כי שדית בור בינייהו, אתיא כולהו במה הצד לבר מקרן, משום דאיכא למיפרך: מה לכולהו שכן מועדין מתחילתן;

ב. תוספות שם

וא"ת והיכי אתו כולהו מאש ובור מה לאש ובור שכן מעשיו גרמו לו כדמפרש לקמן גבי בור המתגלגל ואש נמי מעשיו גרמו לו שהדליק האש וי"ל דלא חשיב אש מעשיו גרמו לו כיון שהרוח מסייעו וא"ת מבור ואדם נמי היכי אתו מה לבור ואדם שכן מעשיו גרמו לו וי"ל דאתו מבור ואדם ישן או נופל מן הגג ברוח שאינה מצויה דחייב כדאמר לקמן בסוף פרק שני (דף כז.) וא"ת מבור ורגל היכי אתי מה לבור ורגל שכן היזקן מצוי דלקמן חשבינן בור היזקו מצוי וי"ל דאין בור היזקו מצוי טפי מאחרים ולא קאמר לקמן הכי אלא להזכיר חומרא אחת ששוה בבור וכותל ואילן.

ג. תלמוד בבלי בבא קמא ו.

רבא אמר לאתווי בור המתגלגל ברגלי אדם וברגלי בהמה ה"ד אי דאפקרינהו בין לרב בין לשמואל היינו בור מאי שנא בור שכן תחילת עשייתו לנזק ושמירתו עליך, הני נמי תחילת עשייתן לנזק ושמירתן עליך אלא דלא אפקרינהו לשמואל דאמר כולם מבורו למדנו היינו בור לעולם דאפקרינהו ולא דמי לבור מה לבור שכן מעשיו גרמו לו תאמר בהני שאין מעשיו גרמו לו שור יוכיח מה לשור שכן דרכו לילך ולהזיק בור תוכיח וחזר הדין לא ראי זה כראי זה.

ד. חדושי הרשב"א בבא קמא ה:

וא"ת היאך אתו כלהו מאש ובור דהא איכא למיפרך מה להצד השוה שבהן שכן מעשיו גרמו לו, נ"ל דלא שייך למימר דמעשיו גרמו לו אלא במה שתחלת מעשיו לנזק כבור אבל מה שבשעת מעשיו אינו נקרא עשוי לנזק אף הוא אינו ראוי לומר בו מעשיו גרמו לו שהרי לא נקרא מזיק עד לאחר שכלו מעשיו לאחר זמן כאש שאין תחלת עשייתו לנזק כדאיתא לקמן בברייתא, כנ"ל, ואע"ג דבורו המתגלגל דבסמוך קרי ליה תחלת עשייתו לנזק וכשבא לדונו מבורו דעלמא פריך מה לבור שכן מעשיו גרמו לו דאלמא תחלת עשייתו לנזק ומעשיו גרמו לו אינן תלוין זה בזה, לא היא דאפשר לתחלתו לנזק שאין מעשיו גורמין אבל אי אפשר לקרות מעשיו גורמין לו אלא במה שתחלתו לנזק, ועוד דהתם הכי קאמר תחלתו לנזק כשהניחו ברה"ר ואם נזוקו בו במקום הנחתו קרינן ביה תחלת עשייתו לנזק וכן מעשיו גרמו לו אבל כשגלגלוהו רגלי אדם או רגלי בהמה והוזקו בו שלא במקום הנחתו ליכא למימר בכי הא מעשיו גרמו לו שהרי לא הזיקו במקום שהיו שם מעשיו כלומר במקום הנחתו, כן נ"ל.

ה. שיטה מקובצת שם

וא"ת והיכי אתו כלהו מבור ואש מה לבור ואש שכן מעשיו גרמו לו וכו' ככתוב בתוספות. וי"ל דאם בא האש לרשותו ממילא כגון שהביאו כלב בחררה או הביאו גוי שם והניחו ברשותו והלך לו הגוי והכלב זוכה בו בעל הבית והלך האש ברוח מצויה והזיק חייב אף על פי שאין מעשיו גרמו לו. ועוד יש לומר דאש לא חשיב מעשיו גרמו לו שהרוח מסייעו. ולפי טעם זה הוה מצי למימר גבי אבנו וסכינו מה

יב. תלמוד בבלי בבא קמא ו:

לאתוויי הא דתנן: הכותל והאילן שנפלו לרה"ר והזיקו - פטור מלשלם; נתנו לו זמן לקוץ את האילן ולסתור את הכותל, ונפלו בתוך הזמן והזיקו - פטור, לאחר הזמן - חייב. היכי דמי? אי דאפקרה, בין לרב בין לשמואל היינו בור! מאי שנא בור? דהזיקו מצוי ושמירתו עליך, הני נמי הזיקו מצוי ושמירתן עליך! אי דלא אפקרינהו, לשמואל דאמר כולם מבורו למדנו, היינו בור! לעולם דאפקרינהו, ולא דמי לבור, מה לבור שכן תחילת עשייתו לנזק, תאמר בהני שאין תחילת עשייתן לנזק? שור יוכיח! מה לשור שכן דרכו לילך ולהזיק; בור תוכיח! וחזר הדין.

יג. שיטה מקובצת שם

וקשה אמאי לא דייק אי בהדי דקא אזלי מזקי היינו אש. וי"ל דלא דמי לאש דאש מיד שנעשה הוא נזקק לשמרו ולהעלות בדעתו שיזיק על ידי רוח מצויה וכן באבנו וסכיניו דמדמה לעיל לאש אבל כותל ואילן ליכא למימר הכי דבשעת נטיעה ובנין לא היה לו להעלות בדעתו שיפלו לזמן מרובה.

יד. תלמוד בבלי בבא קמא כג.

אמר רבא, קשיא ליה לאביי: למ"ד אשו משום חציו, טמון באש דפטור רחמנא היכי משכחת לה? וניחא ליה, כגון שנפלה דליקה לאותו חצר, ונפלה גדר שלא מחמת דליקה, והלכה והדליקה והזיקה בחצר אחרת, דהתם כלו ליה חציו. אי הכי, לענין גלוי נמי כלו ליה חציו! אלא, למאן דאית ליה משום חציו אית ליה נמי משום ממונו, וכגון שהיה לו לגודרה ולא גדרה, דהתם שורו הוא ולא טפח באפיה.

טו. רמב"ם הלכות נזקי ממון יד, ד

נפלה דליקה בחצרו ונפל גדר שלא מחמת הדליקה ועברה והדליקה בחצר אחרת, אם היה יכול לגדור הגדר שנפל ולא גדרו חייב, למה הדבר דומה לשורו שיצא והזיק שהיה לו לשמרו ולא שמרו.

טז. תלמוד בבלי בבא קמא מח.

אמר רבא הכניס שורו לחצר בעל הבית שלא ברשות, וחפר בה בורות שיחין ומערות - בעל השור חייב בנזקי חצר, ובעל חצר חייב בנזקי הבור; אף על גב דאמר מר: כי יכרה איש בור - ולא שור בור, הכא כיון דאית ליה להאיך למלווייה ולא קא מלייה, כמאן דכרייה דמי.

יז. תוספות בבא קמא כח:

ומה שבקונטרס רצה לחייב בהפקיר רשותו ובורו כמו בחופר בור ברה"ר אין נראה לר"י דחופר בור ברה"ר חפר בור באיסור וכן חפר בור ברשותו סמוך לרה"ר באיסור חפרו ואפילו חופר באמצע רשותו והפקיר רשותו ולא בורו כיון דשלו הוא חייב להסיר התקלה כדאמרין בהפרה (לקמן דף מח. ושם) דכיון דאית ליה לממלייה ולא מלייה כמאן דכרייה דמי אבל הפקיר רשותו ובורו דחפר בהיתר וגם השתא דהפקיר לאו בעל הבור הוא לא מחייב וכו'.

יח. רבינו חננאל בבא קמא כג.

אמר רבא קשיא ליה לר' אמי לר' יוחנן דאמר אשו משום חציו טמון באש דפטרי חכמים שחולקין על ר' יהודה היכי משכחת לה ובאנו לומר כגון שהצית אש בחצר ונפלה גדר שלא מחמת הדליקה והלכה האש והזיקה בחצר אחרת דכלו חציו בחצר ראשונה ואילו לא נפלה הגדר לא היתה האש עוברת באותה החצר.

יט. תלמוד בבלי בבא קמא ו.

הצד השווה שבהן. לאתוויי מאי? אמר אביי: לאתוויי אבנו סכיניו ומשאו שהניחן בראש גגו ונפלו ברוח מצויה והזיקו. היכי דמי? אי בהדי דקא אזלי קא מזקי, היינו אש! מאי שנא אש? דכח אחר מעורב בו וממונך ושמירתו עליך, הני נמי כח אחר מעורב בהן וממונך ושמירתו עליך! ואלא בתר דנייחי, אי דאפקרינהו, בין לרב בין לשמואל היינו בור! מאי שנא בור? שכן תחילת עשייתו לנזק וממונך ושמירתן עליך, הני נמי תחילת עשייתן לנזק וממונך ושמירתן עליך! אלא דלא אפקרינהו, לשמואל דאמר כולם מבורו למדנו, היינו בור! לעולם דאפקרינהו, ולא דמו לבור, מה לבור שכן אין כח אחר מעורב בו, תאמר בהני שכח אחר מעורב בהן? אש תוכיח! מה לאש שכן דרכו לילך ולהזיק; בור תוכיח! וחזר הדין.

כ. שיטה מקובצת (החדשים) שם

(מהדורת מירב בהערה) ונמצא כתוב בשטה זו"ל. מאי שנא בור שכן תחלת עשייתו לנזק. הקשה ה"ר שמואל זצק"ל כיון דחשיב אבנו וסכיניו תחלת עשייתו לנזק מחמת הרוח, ואע"ג שבמקום שהניחה שם בראש הגג לא היו עשויו לנזק אם לא ע"י הרוח, וא"כ אש נמי תחשוב תחלת עשייתו לנזק כיון שהדליקה במקום שראוי להזיק ברוח מצויה, ומהשתא נמי היכי קאמר לעיל כלהו כי שדית בור ביניהו וכו', הא בור ואש לא אתי מכלהו, דמה לבור ואש שכן תחלת עשייתן לנזק.

...לכן נראה לפרש, דלעולם לא חשיב תחלת עשייתו לנזק שהרי כשהדליק האש בתוך שלו לא היה ראוי להזיק אחרים, והא דחשיב תחלת עשייתו לנזק גבי אבנו וסכיניו הוא לבתר דניחא לאו הנחתו בראש הגג חשיב תחלת עשייתו לנזק, שהרי כל זמן שהיה שם לא היה ראוי להזיק, אלא כשנעשו בור אז הויא תחלת עשייתו לנזק, ואימתי נעשו בור כשנפלו מן הגג והניחו ברה"ר, דמקמי הכי לא חשיב בור אלא אש...

כא. שיטה מקובצת שם

שכן תחילת עשייתו לנזק. פירשו בו הראשונים והיינו שכל דבר שהוא מונח במקום שמגיע נזק ממנו קרי תחילת עשייתו לנזק. ואין זה מחוור אלא כל דבר שאין רשות לבני אדם להניחו שם והנזק מצוי לו משם קרי ליה עשייתו לנזק וזהו בור ברשות הרבים שאין רשות לבני אדם לעשותו ברשות הרבים מפני שהוא מקלקלו והנזק מצוי בו וכן אבנו וסכיניו שהניחן בראש גגו אין דרך בני אדם להניחן בראש הגג מפני שהנזק מצוי משם דאינו מקום הצנעה כלל וכשהפקירן ברשות הרבים הרי הוא כחופר בור ברשות הרבים. הראב"ד ז"ל.

כב. שיטה מקובצת שם

היינו אש. תימה מאי פריך היינו אש דלא דמי לאש דאש אין תחילת עשייתו לנזק והני תחילת עשייתן לנזק כדאמרין בסמוך. וי"ל השתא לפי קא סלקא דעתה דאיירי דבהדי דקא אזלי מזקי ולא הוי תחילת עשייתן לנזק בהליכה ולא משמע תחילת עשייתן לנזק אלא בתר דנייחי. ועוד יש לומר דהכי פירושא היינו אש כלומר ויליף מאש מק"ו ומה אש שאין תחילת עשייתו לנזק חייב הני שתחילת עשייתן לנזק לא כל שכן ואם כן מה צריך ללמוד במה הצד. גליון.

כג. תלמוד בבלי בבא קמא י.

חומר באש מבבור, וחומר בבור מבאש; חומר בבור מבאש, שתחילת עשייתו לנזק, מסרו לחרש שוטה וקטן - חייב, משא"כ באש; חומר באש מבבור, שהאש דרכה לילך ולהזיק, ומועדת לאכול בין דבר הראוי לה ובין דבר שאינו ראוי לה, מה שאין כן בבור.

כד. רש"י בבא קמא ג:

הני נמי תחלת עשייתן - תחילת מה שנעשו בור דהיינו כשהונחו לשם היו עומדים לנזק.

כה. תלמוד בבלי בבא קמא סא:

מתני'. המדליק את הגדיש והיו בו כלים ודלקו, ר"י אומר: משלם מה שבתוכו, וחכ"א: אינו משלם אלא גדיש של חטין או של שעורין. וכו'גמ'. אמר רב כהנא: מחלוקת - במדליק בתוך שלו והלכה ואכלה בתוך של חברו, דר"י מחייב אנזקי טמון באש, ורבנן פטרי, אבל במדליק בתוך של חברו - דברי הכל משלם כל מה שבתוכו. א"ל רבא: אי הכי, אדתני סיפא: מודים חכמים לר"י, במדליק את הבירה שמשלם כל מה שבתוכה, שכן דרך בני אדם להניח בבתים, לפלוג וליתני בדידה: בד"א במדליק בתוך שלו והלכה ואכלה בתוך של חברו, אבל מדליק בתוך של חברו - דברי הכל משלם כל מה שהיה בתוכו!

כו. תוספות שם

וטעמייהו יש לפרש דר' יהודה לא פטר בטמון כלל ורבנן במדליק בתוך שלו פטרי כדמשמע קרא כי תצא אש (ומשמע) דאיירי דמדליק בתוך שלו אבל במדליק בתוך של חברו מחייב בדבר שדרכו להטמין דלא אשכחן דפטר ביה קרא טמון ובדבר שאין דרכו פטרי מסברא דלא אבעי ליה לאסוקי אדעתיה שיניח אדם ארנקי בגדיש.

כז. רא"ש בבא קמא א, א

הצד השוה שבהן לאתווי מאי אמר אביי לאתווי אבנו סכיננו ומשאו וכו'. רב אלפס ז"ל לא הביא בחבורו כל הני אוקימתא דהני אמוראי אף על גב דכולן הלכות פסוקות הן ולא פליגי אהדדי אלא מר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי. דהא אוקימתא דרב אדא בר אהבה ברייתא ודרבינא מתניתין היא וכך אהנהו דאביי ורבא ליכא לאקשווי מידי ומסקינן דילפינן אבנו וסכיננו ומשאו שהניחן בראש הגג ונפלו לרה"ר ברוח מצויה והזיקו בתר דנייחי מבור ומאש ויש מן הגדולים שכתבו דלא מחייב אלא מה שחייב בשניהם ופטירי מנזקי כלים וממיתת אדם כמו בור ומטמון [כמו באש דכיון] דאתו במה הצד יהבינן להו הקל שבשניהם ויש שנסתפקו בדבר ולי נראה דכל דין בור יש להם וכו' הלכך נראה דעיקר תלמודא הוא מבור לחודיה דבור גמור הם אבנו וסכיננו ומשאו לבתר דנייחי בין אפקרינהו בין לא אפקרינהו לשמואל דאמר כולו מבור למדנו ולרב בדאפקרינהו.

כת. תלמיד ר"ת בבא קמא ו.

לעולם דאפקרינהו. וזה שפירש בתוספות דה"ה דמצי למימר לעולם דלא אפקרינהו ולא דמי לשור אליבא דרב, דמה לשור שכן דרכו לילך ולהזיק. ולא ידענא מאי קאמר, דכיון דלא דמו לשור א"כ היכי קאמר משורו למדנו, ואדרבה שייך להקשות היאך הוא אומר משורו למדנו, כמו שכתבתי לעיל. והכא לא שייך להקשות כלל. אבל הא מצינן למימר דאליבא דשמואל ה"ה דהוה מצי למימר לעולם דלא אפקרינהו ולא דמו לבור דמה לבור שכן אין כוח אחר מעורב בו. והא דקאמר שמואל מבורו למדנו היינו כגון שהניחן בר"ה, אבל הניחן בראש גג ונפלו ברוח מצויה והזיקו לא אתו מבור לבדו אלא במה הצד כדאמר הכא.

כט. תוספות בבא קמא כט.

והשתא נמי תרי מודים דקתני בברייתא חד קאי אשעת נפילה דמודים חכמים לר"מ באבנו וסכיננו ומשאו ונפלו ברוח מצויה שהוא חייב אף על פי שלא היה לו פנאי לסלק אבל ברוח שאין מצויה היה פטור אף על גב דלא אפקריה דסתם אבנו כו' לא מפקר להו כי נפלו שאין מתקלקלין בנפילתם ומשום דלא היה לו פנאי לסלק מיפטר דאי היה לו פנאי לסלק הוה מחייב אפי' ברוח שאין מצויה דכיון דלא אפקרינהו עליה דידיה לסלוקינהו כדאמר בסמוך דמתכוין לזכות בחרסין ואפי' נתנו אחר שם כדאמרין בהפרה (לקמן דף מז: ושם) בעל השור חייב בנזקי חצר ובעל חצר חייב בנזקי הבור ובשמעתין אמר גבי גלל דאם הפכה בפחות מג' אם נתכוין לזכות בה חייב אף על פי שהוא לא עשה בור זה כיון דדידיה הוא עליה דידיה רמי לסלקו וכו'

ל. תלמוד בבלי בבא קמא לב.

היה בעל קורה ראשון כו'. אמר ריש לקיש: שתי פרות ברה"ר, אחת רבוצה ואחת מהלכת, בעטה מהלכת ברבוצה - פטורה, רבוצה במהלכת - חייבת. לימא מסייע ליה: היה בעל קורה ראשון ובעל חבית אחרון, נשברה חבית בקורה - פטור, ואם עמד בעל קורה - חייב; והא הכא דכרבוצה במהלכת דמי, וקתני חייב. ותסברא הא סייעי בעיא? לא מסתייא דלא מסייעי אלא מקשה נמי קשיא, טעמא דבעטה, הא הוזקה ממילא - פטור, והא מתני' דממילא, וקתני חייב! מתני' - דפסקה לאורחא כשלדא, הכא - כגון דרבעה בחד גיסא, איבעי לה לסגויי באידך גיסא.